

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, **düşünərək yaşayanlar üçün**, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzler üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

YALQIZAQ

HERMAN HESSE

Alman dilindən tərcümə:

Vilayət Hacıyev

Baş redaktor: Toğrul MUSAYEV
Redaktor: Mahir N. QARAYEV
Korrektor: Turac ELDARQIZI
Yekun oxunuş: Zülfı XƏLİLOV
Tərtibatçı: İsmayıl SÜLEYMANLI
Cildin dizayneri: Bayram QAFAROV

Hermann Hesse
DER STEPPENWOLF

Herman Hesse
YALQUZAQ

Bakı, "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatı – 2025, 288 səh.

© Hermann Hesse / 1927

© Parlaq İmzalar MMC / 2025

Kitabın bütün hüquqları "Suhrkamp Verlag Berlin"ə aiddir. Kitabın Azərbaycan dilində nəşr hüququ "Parlaq İmzalar" Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 147
Herman Hesse | 1

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
f @ /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: "AVE PRINT" MMC
SENTYABR / 2025

Herman Hesse 1877-ci il iyul 2-də Almaniyanın Kalv şəhərində anadan olub. Atası missioner, anası isə teoloq qızı idi, bu da onun yaradıcılığında din və mənəviyyat mövzularının əsas yer tutmasına səbəb olub. Məktəb illərində yaşadığı çətinliklər və gəncliyində keçirdiyi böhranlar onun psixoloji dərinliyini artırıb. İkinci romanı “Çarxlar altında” məhz o dövrdə keçirdiyi ekzistensial dəyişikliklərdən bəhs edir.

Hesse ədəbiyyata şeirlə başlamış, lakin daha sonra romanları ilə dünya şöhrəti qazanmışdır.

Ən məşhur əsərləri arasında “Siddhartha”, “Knulp”, “Yalquzaq”, “Muncuq oyunu” yer alır. Hesse bu romanlarda cəmiyyətin təzyiqlərindən qaçan, daxili azadlığını axtaran və öz yolunu tapan fərdlərin hekayələrini yazıb.

1946-cı ildə ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülüb. Yaradıcılığı boyunca müharibə və millətçiliyə qarşı çıxışlar edib.

Herman Hesse 9 avqust 1962-ci ildə İsveçrədə vəfat edib.

Vilayət Hacıyev 1950-ci il aprelin 1-də Qazax rayonunun Sofulu kəndində anadan olub. 1966-cı ildə Qazax şəhər 1 saylı orta məktəbi bitirib və elə həmin ildə də M. F. Axundov adına ADPU-nun Alman dili fakültəsinə daxil olub. 1973-cü ildən 2017-ci ilə qədər Azərbaycan Dillər Universitetində işləyib.

Peşəkar tərcüməçi və pedaqoq V. Hacıyev uzun müddət ADU-nun Tərcümə fakültəsinin dekanı vəzifəsində çalışıb. H. Böllün “Bir təlxəyin düşüncələri”, Ş. Svayqın “Amok”, “Dəhşətli sirr”, Kafkanın “Məhkəmə” kimi müərkəb əsərlərini Azərbaycan dilinə çevirib.

Vilayət Hacıyev 4 aprel 2023-cü ildə 73 yaşında vəfat edib.

NAŞİRİN ÖN SÖZÜ

Bu kitab “Yalquzaq” adlandırdığımız o kişidən qalma qeydlərdən ibarətdir. Həmin ifadəni özü də tez-tez işlədərdi. Əlyazmasının ön sözə ehtiyacı olub-olmadığını demək çətinidir, ancaq hər halda, Yalquzağın yazılarına onunla bağlı bəzi xatirələrimi də əlavə etməyi vacib sayıram. Əslinə baxsan, həmin adam haqqında məlumatım azdır, kimliyi-nəçiliyi, ümumiyyətlə, bütün keçmişini hələ indiyəcən də mənim üçün qaranlıq qalıb. Ancaq bunlara baxmayaraq, deyərdim ki, şəxsiyyəti məndə dərin və xoş bir iz buraxıb.

Yalquzaq yaşı əllini haqlamış bir kişi idi. O zamanlar mebelli otaq sorağı ilə xalamgilə gəlib çıxmışdı. Evin damındaki çardağı və ona bitişik balaca yataq otağını kirələyib getdi, bir neçə gündən sonra iki çamadan və bir qalaq kitabla qayıtdı. Doqquz, ya on ay bizdə qaldı. Həddən artıq sakit, qapalı yaşayırdı. Yataq otaqla-

rımız yanaşı olduquna görə hərdənbir pilləkəndə, ya da dəhlizdə rastlaşmasaydıq, yəqin, bir-birimizi heç tanımazdıq da. Çünki heç adamayovuşan deyildi və mən də ömrümdə beləsini görməmişdim. Doğrudan da, hərdən özünün dediyi kimi, lap yalquzağa dönürdü. Başdan-ayağa qəribə, çılğın, həm də son dərəcə hürkək olan bu məxluq sanki başqa dünyadan gəlmişdi. Taleyinə, bəxtinə düşən yalqızlığa necə öyrəşdiyini, tənha həyatı qisməti kimi qəsdən qəbul etdiyini həmin qeydlərdən bildim. Bununla belə, onları oxuyana qədər də təsadüfi görüşlərimizdən, qısa söhbətlərdən ona az-çox bələd idim. Yazdıqlarından aldığım təəssüratsa şəxsi tanışlıqdan yaranmış dumanlı, ala-yarımçıq təsəvvürlərimi daha da tamamladı.

Yalquzaq ilk dəfə bizə gəlib mənzil kirələyəndə, təsadüfən mən də evdəydim. Nahar zamanı idi, qab-qaçaq yığışdırılmamışdı və mənim də işə getməyimə hələ yarım saat vardı. İlk baxışda ondan aldığım qəribə, ikili təəssürat hələ də yadımdadır. Zəngi çalaraq şüşəli qapıdan içəri girdi. Alaqaranlıq dəhlizdə xalam qabağına çıxıb nə istədiyini soruşdu. Ancaq Yalquzaq cavab vermək, özünü təqdim etmək əvəzinə, qısa vurulmuş saçları biz-biz duran başını irəli uzadaraq yan-yörəsini qoxladı:

– Oh, burdan nə yaxşı iy gəlir, – deyib gülümsədi. Mehriban xalam da gülümsədi. Ancaq bu cür salamlaşmaq mənə qəribə göründü və nədənsə heç xoşuma gəlmədi.

– Hə, – dedi, – kirəyə verdiyiniz otaq üçün gəlmişəm.

Yalnız üçümüz də pilləkənlə artırmaya qalxanda ona əməlli-başlı baxa bildim. Boyca o qədər də hündür deyildi, amma yerışı, ədası ucaboy adamlar kimiydi. Əynində son dəbdə tikilmiş rahat qış paltosu vardı, ləyaqətli adama oxşayırdı, lakin çox səliqəsiz geyinmişdi. Üzünü tərtemiz qırxmış, adda-budda dən düşmüş saçlarını çox qısa vurdurmuşdu. İlk baxışda yerışı xoşuma gəlmədi; nəsə bir yorğunluq, qətiyyətsizlik duyulurdu, ciddi, zəhmli görkəminə, iti, kəskin danışığına heç uyuşmurdu. Ancaq sonralar bildim ki, xəstə imiş, ona görə də yeriyəndə əziyyət çəkirmiş. Özünəməxsus bir təbəssümlə – heç bu da ürəyimcə deyildi – pilləkənə, divarlara, pəncərələrə, duracaqdakı qədimi, hündür dolablara baxdı və deyəsən, hamısı həm xoşuna gəldi, həm də bir az qəribə təsir bağışladı. Kənardan baxan adamda elə təsəvvür yaranırdı ki, özgə bir planetdən, ya da lap okeanın o tayındakı ölkələrdən təşrif gətirib: hər şey xoşuna gəlir, ancaq azca da gülməli görünür. İnsafən, nəzakətli, mehriban adama oxşayırdı. Evi də, mənzili də bəyəndi. Çənə döymədən, kirə və səhər yeməyinin haqqı ilə o dəqiqə razılaşdı. Lakin bunlara baxmayaraq, mənə elə gəlirdi ki, onun bütün varlığında nəsə bir qəribəlik, bədlilik, qərəzlik gizlənib. Mənzili kirələdi, üstəlik, yataq otağını da götürdü. Qızdırıcı, su, əlavə xidmətlər, evin qayda-qanunları barədə suallar yağdırdı, cavabları diqqətlə dinlədi, hamısı ilə razılaşdı. Üstəlik, beh də verdi. Ancaq bütün bunları sanki qey-

ri-ixtiyari edir, hərəkətləri özünə də əcaib görünürdü. Sanki hamısı zarafatdı. Elə bil öz aləmində başqa işlə məşğul ola-ola gəlib mənzil kirələməsi, adamlarla Almanca danışması özünə də qəribə gəlirdi. Mənim ilk təəssüratım təxminən belə idi. Əgər ayrı-ayrı müsbət cizgilər bu təəssürata qarışıb onu yumşaltmasaydı, yəqin ki, beləcə pis də qalacaqdı. İlk baxışdan könlümə yatan sifəti oldu. Üzündəki anlaşılmaz ifadəyə baxmayaraq, xoşuma gəldi. Bəlkə də, nisbətən qeyri-adiydi, kədərliydi, ancaq eyni zamanda da canlı, ifadəli, düşüncəli və şövqlü sifətdi. Bir də özünü, çətinliklə olsa da, nəzakətli, mehriban göstərməyə çalışması məni azca yumşaltdı. Ancaq bunların heç birini özünü çəkmək, ya göstərmək üçün eləməirdi, əksinə, hər hərəkətində, az qala, adamın ürəyini yerindən oynadan bir yazıqlıq vardı. Düzdür, bunun səbəbini sonralar öyrəndim, ancaq ilk baxışda məni ona bağlayan da elə həmin hərəkətləri oldu.

Otaqların ikisinə də baxıb, bəzi məsələləri müzakirə edənə kimi mənim nahar fasiləm qurtardı və işə gedəsi oldum. Vidalaşıb, onu xalamın öhdəsinə buraxdım. Axşam qayıdanda xalam dedi ki, həmin yad adam mənzili kirələdi, yaxınlarda köçünü gətirəcək. Amma xahiş eləyib ki, burada qalacağını polisə bildirməyə, çünki xəstə adamdır, artıq formalizmə, polis idarəsinin get-gəlinə, yazışmalarına dözəmməz. Bir də dəqiq yadımdadır ki, bu xəbər məni heç açmadı, xalama dedim ki, cəncəl işdir, razı olma. Polisdən çəkin-

məyi onun qəribəliyinə, qeyri-adiliyinə çox uyğun gəlirdi və mənə şübhələndirən də bu oldu. Xalamı başa saldım ki, tanımadığı, bilmədiyi bir adamın belə sırtıq təklifinə qol qoymasın, axırı pis qurtara bilər. Ancaq məlum oldu ki, xalam artıq razılaşıb. Sözün qıçası, bu yad adam arvadı lap ovsunlayıb, ağılını başından alıb, nə etdiyindən heç özü də xəbər tutmayıb. Axı xalam ürəyinə yatmayan, ona qarşı özündə nəsə bir doğma-lıq, daha doğrusu, analıq qayğısı hiss etmədiyi adama ömründə ev verməzdi və əvvəlki kirəkeşlər də bundan geninə-boluna istifadə edirdilər. Həqiqətən də, iş elə gətirdi ki, ilk həftələr təzə kirəkeşdə bəzi xoşagəlməz cəhətlər tapdım, lakin xalam hər dəfə xüsusi bir canıyananlıqla onu müdafiə elədi. Polisdən gizlənməsi xoşuma gəlmədiyi üçün xalamdan, heç olmasa, yad adamın şəxsiyyəti, kimliyi-nəçiliyi, hansı məqsədlə gəldiyi haqda nələri bildiyini soruşdum. Sən demə, mən çıxıb gedəndən sonra yanında lap azacıq qalmasına baxmayaraq, xalam onun haqqında artıq bəzi şeyləri öyrənibmiş. Deyib ki, bir neçə ay bizim şəhərdə qalmaq fikrindədir. Kitabxanalara gedəcək, tarixi yerlərlə tanış olacaq. Əslində, belə qısa vaxta kirəkeş götürmək xalam üçün sərfəli deyildi, ancaq bu qəribə hərəkətlərinə baxmayaraq, kişi onu açıq-açığına yoldan çıxarmışdı. Qıçası, mənzil kirələnmişdi, mənim etirazım da yersiz idi.

– Axı o nə söz idi danışırdı? Buradan nə yaxşı iy gəlir? – deyə soruşdum.

Bəzi hallarda kifayət qədər bəsirətli olan xalam belə cavab verdi:

– Niyə elə dediyini dəqiq bilirəm. Bizim evdən səliqə-sahman, dinclik, rahatlıq ətri gəlir, ona görə də gözü tutdu. Görkəmindən bu cür həyata öyrəşməyəne oxşayır, ancaq ürəyindən beləsi keçir.

Fikirləşdim ki, ola bilsin... həqiqətən də, elədir..., ancaq yenə də dilləndim:

– Əgər belə səliqəli, rahat yaşamağa adət eləməyibsə, onda necə? İşdi, pinti çıxsa, natəmizlik eləsə, gecələr evə kefli qayıtsa, neyləyəcəksən?

– Orasına baxarıq, – deyə xalam güldü və mən də daha sözü çevirmədim.

Sən demə, şübhələrim yersizmiş. Hamı kimi adi, səliqə-sahmanlı həyat sürməyə də, kirəkeş kimi bizi çox incitmədi, əngələ çevrilmədi. Hətta indi də onu tez-tez xatırlayırıq. Ancaq daxilən, mənən ikimizi də – mənə də, xalamı da – yerimizdən oynatdı, sanki ağır bir yükə çevrildi və sözün düzü, mən hələ də canımı ondan qurtara bilməmişəm. Bəzən gecələr yuxuma da girir, ona heyran olsam da, belə bir şəxsiyyətin yer üzündə mövcudluğu, əslinə baxsan, mənə rahatlıq vermir, yerimdən oynadır.

İki gündən sonra bir faytonçu Harri Haller adlı o naməlum şəxsin şeylərini gətirdi. Qəşəng dəri çamadanı çox xoşuma gəldi. Şümal üzlü, iri kofru¹ uzaq-uzaq səfərlərdən xəbər verirdi, üstündə müxtəlif ölkələrin,

1. Kofr – bir neçə gözü olan sandıq – Red.

hətta okeanın o tayındakı otellərin, nəqliyyat agentliklərinin saralmış yarlıqları vardı.

Sonra özü gəlib çıxdı və yavaş-yavaş həmin qəribə adamla tanış olmağa başladım. Əvvəlcə buna heç can atmırdım. Halleri gördüyüm ilk andan məni çox maraqlandırsa da, bir neçə həftə onunla rastlaşmağa, söhbətə girişməyə cəhd göstərmədim. Amma boy-numa almalıyam ki, ilk günlərdə onu uzaqdan-uzağa müşahidə etdim, evdə olmayanda otağına girib, adicə maraq xətrinə ora-bura “göz gəzdirdim”.

Yalquzağın xarici görkəmi haqda artıq bəzi şeyləri dedim. Ancaq elə ilk baxışdan adlı-sanlı, qeyri-adi, çox nadir istedadla malik bir adam təsiri bağışlayırdı. Üz-gözündən müdriklik yağırdı və həddən artıq zərif cizgilərinin tez-tez dəyişməsindən bilinirdi ki, çox maraqlı, son dərəcə dəyişkən, zərifdən də zərif, həssas mənəvi dünyası var. Söhbət edəndə və o da hərdən şərtiliyin hüdudlarını pozaraq tərki-dünyalıqından ayrılıb özü haqqında danışanda, hər sözünə mütləq inanmalı olurdun. Adama elə gəlirdi ki, o hamıdan çox düşünüb-daşınır, söhbət mənəvi məsələlərdən gedəndə isə elə soyuqqanlı olur, elə inamlı, elə ağıllı mülahizələr yürüdüdü ki, yalnız yüksək mənəvi aləmi olan, özünü gözə soxmağa, kimisə yoldan çıxarmağa, həmişə haqlı görünməyə çalışmayan adamlar bu cür danışa bilərdi.

Belə ağıllı mülahizələrdən birini lap son günlərdə eşitdim. Daha doğrusu, söyləmədi, baxışları ilə dedi. Onda bütün Avropada tanınan məşhur filosof və mə-

dəniyyət tarixçisi akt zalında mühazirə oxumalıydı və Yalquzağı da birtəhər dilə tutub ora apardım. Bir yerdə gedib yanaşı oturduq. Natiq kürsüyə qalxıb sözə başlayanda, peyğəmbərsayağı bir adam görmək ümidilə gələn bəzi dinləyicilər onun bər-bəzəkli üst-başından, lovğalığından yamanca pərt oldular. Əvvəlcə tamaşaçılara bir az yarındı, zəhmət çəkib zalı doldurduqlarına görə onlara təşəkkür elədi. Həmin anda Yalquzaq dönüb bircə anlığa mənə baxdı: yəni bu nə sözlərdir, bu necə adamdır? Of, elə zəhmli, elə dəhşətli baxışdı ki, mənasından bir kitab bağlamaq olardı! Bu baxış təkcə o alimdən narazılıq etmir, o məşhur adamı öz zəhmli, incə kinayəsi ilə iki yerə bölmürdü. Yox. Bunlar nə idi ki! Onda kinayədən çox kədər vardı – ümitsiz, nəhayətsiz bir kədər! O baxışın mənası, bəlkə də, nə vaxtdansa adətə çevrilən, indisə bu şəkildə özünü büruzə verən lal bir ümitsizlik idi. Həmin baxış özünün bu ümitsiz işığı ilə yalnız lovğa natiqin iç üzünü açıb göstərmir, həmin anın özünü, tamaşaçıların ümidlərini, ovqatını, oxunan mühazirənin gurultulu adını altüst eləməirdi. Xeyr! Yalquzağın o baxışı zəmanəmizin dərin qatlarına işləyərək oradakı bütün keşməkeşləri, şan-şöhrət həvəsini, mənasızlığı, dayaz bir mənəvi aləmin zahiri parıltısını qamçılıyırdı. Ah, hələ bu az imiş kimi, daha dərinlərə, daha uzaqlara baş vurur, bütün eyiblərimizə, mənəvi dünyamıza, mədəniyyətimizə qədər gedib çıxırdı. Həmin baxış bütün bəşəriyyətin qəlbinə işləyir, bircə saniyənin içində o mütəfəkkirin,

bəlkə də, insan həyatının mənasına vaqif olan ləyaqətli bir dahinin ümitsizliyini ifadə edirdi. O baxış deyirdi: “Bax gör bir necə heyvanıq! Bax insan bu cürdür”. Və həmin anda adına şan-şöhrət deyilən hər şey, bütün idraki və mənəvi zəfərlər, təkamül və kamilliyə canatmalar, bəşəri ucalıq və əbədiyyət bir heçə döndü, gü-lünc bir meymun hoqqabazlığına çevrildi...

Deyəsən, qeyri-ixtiyari çox qabağa getdim, məqsədim necə tanış olduğumuzu danışa-danışa Halleri tədricən təsvir etmək olsa da, onun haqqında ən vacib şeyləri dedim.

Bir halda ki belə qabağa getdim, onda Hallerin o sirli “qəribəliyi” haqqında təzədən söhbət açmaq, həmin qəribəliyin, qeyri-adi, dəhşətli yalqızlığın səbəbini, mənasını tədricən necə öyrəndiyimi xırdalamaq artıq şeydir. Belə daha yaxşıdır, çünki mən öz münasibətimi, imkan daxilində, arxa plana çəkmək istəyirəm. Məqsədim nəyisə etiraf etmək, nağıl açmaq, psixoloji dərinliyə varmaq deyil; sadəcə olaraq, bir şahid kimi, Yalquzaq haqqındakı traktatın əlyazmasını qoyub gedən o qəribə adamın portretinə bəzi cizgilər əlavə etməkdir.

Artıq elə ilk görüşümüzə – şüşəli qapıdan içəri girib, başını quş kimi irəli uzada-uzada evdən gələn ətri tərifləyəndə, gördüm ki, bu adamda nəsə qeyri-adilik var və ilk sadələvh təəssüratım da yaxşı olmadı. Hiss etdim ki, (elmdən-savaddan uzaq xalam da bunu o dəqiqə duyubmuş) – bəli, hiss etdim ki, o, xəstədir – özü də nəsə ya ruhi xəstədir, ya da buna bən-

zər başqa bir azara tutulub və mən sağlam bir adam instinkti ilə geri çəkildim. Ancaq zaman keçdikcə bu çəkingənlik məhəbbətə çevrildi və səbəbi də o oldu ki, gözümün qabağında günbəgün yalqızlaşan, daxilən ölən bu əbədi əzabkeşə yazığım gəldi. Həmin vaxt ərzində tam əmin oldum ki, bu əzabkeşin xəstəliyi təbiətində nəyinsə çatışmazlığı ilə bağlı deyil, əksinə, ona bəxş olunmuş istedadı ilə bacarığının ümumi dil tapa bilməməsindən irəli gəlir. Gördüm ki, Haller əzab çəkmək dahisidir. Nitsşenin bəzi tezislərində olduğu kimi özündə dahiyənə, nəhayətsiz bir əzabkeşlik istedadı tərbiyə eləyib. Eyni zamanda, onu da bildim ki, bədbinliyinin əsas səbəbi dünyaya deyil, məhz özünə nifrətidir, çünki yer üzündəki təsisatdan, yaxud ayrı-ayrı şəxslər haqqında son dərəcə amansızcasına danışanda, heç vaxt yaxasını kənara çəkməz, ilk oxu özünə tuşlayar, əvvəlcə özünü inkar edər, özünü lənətləyərdi.

Burada bir psixoloji anı da qeyd etmək lazımdır. Yalquzağın həyatı haqqında mənə az şey bəlli olsa da, tam əsasla deyə bilərəm ki, o, mehriban, amma eyni zamanda da çox ciddi və dindar, həm də “iradəni sındırmağı” tərbiyənin əsası sayan valideynlərdən, müəllimlərdən dərs almışdı. Ancaq bu şagirdin iradəsini sındırmaq onlara qismət olmamışdı, çünki o, həddən artıq güclü, möhkəm, son dərəcə məğrur və ağıllı doğulmuşdu. Şəxsiyyətini əzməsələr də, özünə nifrət etməyi öyrədə bilmişdilər. Ona görə də ömrü boyu dahi fantaziyasını, idrakının bütün gücünü özünə qarşı

– o günahsız, nəcib varlığa doğru yönəlmişdi. Xasiyyətindəki qəribəliklərə baxmayaraq, xalis xristianlığı, xalis şəhidliyi onda idi ki, əlindən gələn hər bir amansızlığı, hər bir qərəzi, hər bir nifrəti ilk növbədə özünə aid edirdi. Söhbət başqalarından, yadlardan gedəndə isə rəşadətlə, təmkinlə hamını sevməyə, onlara qarşı ədalətli olmağa çalışır, heç kəsi incitməyə qıymazdı, çünki İncildəki “Bəşər övladını sev” kəlamını da özünə-nifrət bacarığı ilə bərabər beyninin lap dərinliklərinə yeritmişdilər və beləliklə də, bütün həyatı “özünü sevmədən başqalarını sevə bilməzsən – elə özünə nifrət etmək də onun kimi” məsələsində bir nümunəyə çevrilmiş, axırda da bunlara tən gələn o dəhşətli tənhalıq, ümitsizlik, aşkar sezilən egoizm yaranmışdı.

Ancaq vaxt gəlib yetişib, indi öz mülahizələrimi bir tərəfə qoyub olanlardan danışmaq lazımdır. Bəli, bir az “casusluq”la, bir az da xalamın dediklərindən cənab Harri Haller haqda öyrəndiyim ilk şey onun həyat tərzi oldu. Heç yerdə işləmədiyi, yazı-pozu adamı olduğu lap tez bilindi. Vaxtın çoxunu çarpayısında uzanar, adətən günortaya yaxın durar, elə gecə köynəyində də yataq otağı ilə iş otağı arasında bir az gəzişərdi. İri çardaqda yerləşən ikipəncərəli rahat yataq otağı iki-üç gündən sonra görkəmini tamam dəyişdi, əvvəlki kirəkəşlər qalan otağa heç oxşamadı. Dolduqca doldu. Gündən-günə də dolurdu. Hər yerdən tablolar asıldı, divarlara müxtəlif jurnallardan kəsilmiş cürbəcür şəkillər vuruldu. Bir yanda cənub mənzərəsi, digər tərəf-

də hansısa əyalət şəhərinin – çox güman ki, öz vətəni idi – fotosəkilləri, onların arasında parlaq, işıqlı rənglərlə işlənmiş akvarellər düzüldü. Axırda bildik ki, bu akvarelləri özü çəkibmiş. Sonra da gənc, qəşəng bir xanımın, ya da qızın fotosəkli. Xeyli vaxt divardan Siam Buddasının şəkli asıldı, sonra onu Mikelancelonun “Gecə” kompozisiyasının¹ reproduksiyası, daha sonra da Mahatma Qandinin portreti əvəz elədi. Yarımçıq qaldığı yeri nişanlamaq üçün arasına kağız qoyduğu kitablar təkcə iri dolabı yox, hər yeri tutdu, hətta qəşəng qədimi yazı masasının, divanın, stulların, döşəmənin üstündə də qalaqlandı. Həmin kağızlar da gah bu, gah da digər cildin arasına düşdü. Kitablar gündən-günə çoxalır, çünki hər gün kitabxanadan qalaq-qalaq gətirdiyindən əlavə, tez-tez də bağlama-bağlama poçtla alırdı. Bu otaqda yaşayan kişi alim adama oxşayırdı. Elə içərini başına götürən papiros tüstüsü, hər addımdakı siqaret kötökləri, külqabılar da bunu deyirdi. Ancaq onların hamısı elmi kitab deyildi. Əksəriyyəti müxtəlif xalqların müxtəlif dövrlərdə yaşamış yazıçılarının əsərləriydi. XVIII əsrin axırlarında yazılmış “Sofiyanın Memeldən Saksoniyaya səfəri”² kitabının altı qalın cildi xeyli uzandıqı divanın üstündəcə qaldı. Qötenin,

1. Söhbət İntibah dövrünün görkəmli nümayəndəsi Mikelancelo Buonarottinin (1475-1564) yaratdığı, Florensiyanın hakimi C. Mediciinin sərdabəsi üzərində həkk olunmuş “Gecə” heykəltəraşlıq əsərindən gedir. – Tərc.

2. Protestant keşişi İohan Timoteus Hermesin (1738-1821) məktub şəklində yazılmış romanı – Tərc.

bir də Jan Polun¹ külliyyatları daha çox istifadə olunana oxşayırdı. Novalisin,² Lessinqin,³ Yakobi⁴ və Lixtenberqin⁵ kitabları da eləcə. Dostoyevskinin bir neçə cildinin arası isə yazılı kağızlarla doluydu. İri masanın üstündəki kitabların, kağızların arasında çox vaxt bir dəstə gül, onun yanında isə külqabı və üstündən toz əskik olmayan akvarel qutusu, bir də, nə gizlədim, cürbəcür içkilər görünərdi. Hörmə səbətini içindəki şüşə çox vaxt yaxınlıqdakı balaca mağazadan alıb gətirdiyi qırmızı italyan şərabı ilə dolardı. Hərdən də gah Burqund, gah da Malaqa şərabı görünərdi. İçində albalı arağı olan iri şüşə iki-üç günə az qaldı boşalsın, sonra bir küncə atılıb qaldı, daha ona toxunulmadı, elə oradaca da toz basdı. Əlbəttə, bu casusluğuma haqq qazandırmaq istəmirəm və açıqca boynuma alıram ki, ilk günlər bunların hamısını daxili marağ ucbatından eləyirdim; bu cür sərsəri, pozğun həyat tərzini mənə ikrah hissi oyatdı. Mən tək-cə namuslu, həyatın bütün

1. Jan-Pol Rixter (1763-1825) – alman romantik ədəbiyyatının nümayəndəsi – Tərc.

2. Novalis – alman romantik ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan Fridrix fon Hardenberqin (1772-1801) təxəllüsü – Tərc.

3. Lessinq Qothold Efraim (1729-1781) – Avropa maarifçiliyinin ən böyük nümayəndələrindən biri, dramaturq, dünya estetik fikrinin inkişafında son dərəcə böyük rol oynamış “Laokoon” və “Hamburq dramaturgiyası” əsərlərinin müəllifi – Tərc.

4. Yakobi Fridrix Henrix (1743-1819) – alman yazıçısı və filosofu. Qöte və Lessinqin dostu, “Voldemar” fəlsəfi romanının müəllifi – Tərc.

5. Lixtenberq Georq Xristo (1742-1799) – alman yazıçısı, arifmetik dövrünün nümayəndəsi, satirik əsərlərin, fəlsəfi, ictimai-tənqidi səciyyəli aforizmlərin müəllifi – Tərc.

qayda-qanunlarına əməl edən, hər şeydə ölçü hissini gözləyən bir meşşan deyil, həm də içməyin, çəkməyin düşməniyəm və Hallerin otağındakı rəssamlara xas pıntılıkdən çox o şüşələrdən zəhləm getdi.

Yatmağı, işləməyi necə idisə, yemək-içməyi də elə-cəydi, vaxtı-vədəsi bilinməzdi. Bəzən heç evdən eşiyə çıxmaz, səhər-səhər içdiyi bircə fincan qəhvənin üstündə qalar, bəzən də xalam nahardan sonra stolu yığışdıranda bircə banan qabığı tapardı. Ancaq bir də görürdün zəngin, bahalı restoranlara, gah da şəhər ətrafındakı balaca meyxanalara getdi. Deyəsən, səhhəti də heç yaxşı deyildi. Bir yandan ayaqları əziyyət verir, pilləkənləri güclə qalxıb-düşür, digər tərəfdən də canı ağrıyırdı. Hətta bir dəfə ötəricə dedi ki, çoxdandı dadlı yemək, rahat yuxu üzünə həsrətdir. Bunları hər şeydən əvvəl mən içməyin ayağına yazdım. Sonralar onunla meyxanalara gedəndə görürdüm ki, hərdən qədəhi-qədəhə calayır, özü də çox ləzzətlə içir. Ancaq nə mən, nə də bir başqası onu əməlli-başlı sərxoş görə bildik.

İlk dəfə necə qabaqlaşdığımızı heç vaxt unutma-ram. O vaxta qədər bir-birimizi qonşu kimi üzdən tanıyırdıq. Bir gün sə işdən qayıdıb görəndə ki, Haller ikinci mərtəbə ilə üçüncünün arasındakı pilləkən xanasında oturub, çox təəccübləndim. Üst tərəfdəki pillədə oturmuşdu və mənə yol vermək üçün yana çəkildi. Soruşdum ki, bəlkə, özünü pis hiss edir, yuxarı qalxmağına kömək lazımdır...